Originaln naučni rad
UDK:327:323.2(497.6)
DOI:10.7251/ZND2601212K

JAČANJE OTPORNOSTI NA KRIZNE SITUACIJE U BOSNI I HERCEGOVINI

***Jelena Kuprešanin*[115]**
Magistar socijalnog rada i specijalista kriminalista, freelance stručnjak za socijalnu zaštitu i kriminalistiku

***Prof.dr Marina Simović*[116]**
Redovni profesor Fakulteta pravnih nauka Panevropskog univerziteta "Apeiron" u Banjoj Luci, sekretar Ombudsmana za djecu Republike Srpske

Apstrakt: *Krizne situacije predstavljaju izazov za svaku zemlju i mogu da se jave bilo gdje u svijetu u bilo koje vrijeme. U Bosni i Hercegovini se provode različite aktivnosti u području jačanja otpornosti i smanjenja rizika od katastrofa, prvenstveno kroz izradu strateških dokumenata i analiza i realizaciju projekata uz podršku donatora. Fokus je na jačanju kapaciteta stručnjaka, adekvatnoj zaštiti ranjivih grupa, poboljšanju lokalne otpornosti, razmjeni iskustava i jačanju institucionalnih kapaciteta. Iako su realizovane aktivnosti značajne, potrebno je kontinuirano raditi na sistemskoj održivosti. Sektori socijalne i zdravstvene zaštite imaju ključnu ulogu u jačanju otpornosti na krizne situacije. Primjeri zemalja sa dobro razvijenim modelima smanjenja rizika od katastrofa i jačanja otpornosti zajednica - ukazuju na značaj prevencije i upravljanja rizicima. Buduće aktivnosti je poželjno usmjeriti na lokalno djelovanje, multisektorski pristup i zaštitu i osnaživanje ranjivih grupa stanovništva.*

Ključne riječi*: Bosna i Hercegovina, krizne situacije, postignuća, pristup, vulnerabilnost*

UVOD

Bosna i Hercegovina je zemlja koja se suočava sa različitim izazovima, a rizici od katastrofa su tema koja je u zadnje vrijeme veoma aktuelna i nužna imajući u vidu dešavanja posljednjih deset godina. Nacionalne vlade donose različite politike, mjere i akcione planove koji prioritetizuju ovu oblast, međutim,

[115] jelenakupresanin@yahoo.com; *https://orcid.org/0009-0005-2828-0387.*
[116] *marina.simovic@gmail.com https://orcid.org/0009-0008-3330-4023*

nedostaju finansijska sredstva kako bi se sve ono što je planirano moglo provesti u praksi. Podrška međunarodne zajednice u tom aspektu je veoma značajna i odražava se kroz donacije, projekte, ali i ulaganja u ljudske resurse kroz brojne edukacije i generalno jačanje kapaciteta stručnjaka različitih profila. Istovremeno, važno je naglasiti i spremnost lokalnih zajednica da učestvuju i provode programe prevencije i smanjenja rizika od katastrofa, a u najboljem interesu građana.

Fokus ovog rada je na pregledu i analizi međunarodnih i domaćih dokumenata o politikama, istraživanjima i relevantnim praktičnim iskustvima. Sendai okvir za smanjenje rizika od katastrofa 2015 - 2030 predstavlja jedan od najvažnijih dokumenata u ovoj oblasti koji se primjenjuje na međunarodnom nivou, a sve više i u Bosni i Hercegovini. Napori koji se ulažu na lokalnom. nacionalnom i regionalnom nivou ukazuju na pojačanu svijest o značaju ove teme i posljedicama koje katastrofe mogu prouzrokovati, kao i načinima na koji se mogu prevenirati ili ublažiti.

1. MEĐUNARODNI OKVIR

Kada je riječ o međunarodnom okviru, Sendai okvir predstavlja instrument (uz ciljeve održivog razvoja) koji formuliše dugoročnu viziju razvoja čovječanstva. Države razvijaju sopstvene pristupe kako bi osigurale transformaciju globalnih ciljeva u svoje nacionalne i lokalne politike, razvojne okvire i specifične akcije (Ujedinjene nacije u Bosni i Hercegovini, 2022). Ono što karakteriše ovaj instrument je njegova univerzalnost, uz očuvanje specifičnosti svake države i pojedinačnih mjera prilagođenih njihovom društvenom kontekstu.

Nadovezujući se na Hyogo okvir za djelovanje, Sendai okvir usvojen 2015. godine ima za cilj postići brojne rezultate (znatno smanjenje rizika od katastrofa i gubitaka ljudskih života, sredstava za život i zdravlja) i u skladu sa tim je potrebno spriječiti nove i smanjiti postojeće rizike od katastrofa kroz provođenje različitih mjera koje sprečavaju i smanjuju izloženost opasnosti i ranjivosti na katastrofe, povećavaju spremnost za odgovor i oporavak, a time i jačaju otpornost (United Nations Office for Disaster Risk Reduction, 2015). Sendai okvir za smanjenje rizika od katastrofa 2015 - 2030 uključuje četiri prioriteta za akciju: 1) razumijevanje rizika od katastrofa, 2) jačanje upravljanja rizicima od katastrofa, 3) ulaganje u smanjenje rizika od katastrofa, 4) poboljšanje spremnosti za katastrofe radi efikasnog odgovora i „bolje obnove“ u oporavku, rehabilitaciji i rekonstrukciji (Maly, Suppasri, 2020: 168).

Sendai okvir za smanjenje rizika od katastrofa poziva na holistički pristup smanjenju rizika kako bi se suprotstavili sve većoj ozbiljnosti i uticajima katastrofa. Ovo obuhvata pristup smanjenju rizika koji uključuje sve opasnosti, preko prirodnih i ljudskih opasnosti (Ured Ujedinjenih nacija za smanjenje rizika od katastrofa, Međunarodno vijeće za nauku 2025: 6). Prioritet 2 Sendai okvira ima za cilj jačanje upravljanja rizicima od katastrofa na nacionalnom,

regionalnom i globalnom nivou, kako bi se osiguralo efektivno i efikasno upravljanje rizikom od katastrofa poduprijeđeno jasnom vizijom, planovima, kompetencijama, smjernicama i koordinacijom unutar i između sektora, kao i učešćem relevantnih učesnika uključenih u prevenciju, ublažavanje, spremnost, odgovor, oporavak i rehabilitaciju (Ujedinjene nacije Bosna i Hercegovina, 2025:6).

2. KRIZNE SITUACIJE

Države koje razvijaju politiku, legislativu i institucionalni okvir za smanjenje rizika od katastrofa i one koje su u mogućnosti razvijati i pratiti napredak putem specifičnih i mjerljivih indikatora, imaju veći kapacitet da rukovode rizicima i da postignu široko prihvaćen konsenzus za smanjenje rizika kroz sve sektore društva (Cvetković, Filipović, Gačić, 2019:13). Oblast upravljanja rizicima od katastrofa podrazumijeva razumijevanje ključnih termina kao što su ranjivost, katastrofa, rizik od katastrofa i rezilijentnost.

Ranjivost je stepen do kojeg će pojedinci, domaćinstva, zajednice ili geografska područja vjerovatno biti pogođeni katastrofom kada se dogode opasni događaji. Katastrofe su posljedice opasnosti koje utiču na ranjive uslove ljudi i njihove živote. Oni uključuju i opseg i vrstu ranjivosti i način na koji se društvo bavi opasnošću u smislu prevencije, ublažavanja i spremnosti (International Institute of Rural Reconstruction i Save the Children USA 2007: 16). Katastrofa je ozbiljan poremećaj u funkcionisanju zajednice ili društva u bilo kojoj mjeri zbog opasnih događaja u interakciji sa uslovima izloženosti, ranjivosti i kapaciteta, što dovodi do jednog ili više od sljedećeg: ljudskih, materijalnih, ekonomskih i ekoloških gubitaka i uticaja (Ured Ujedinjenih nacija za smanjenje rizika od katastrofa, 2017).

Rizik od katastrofe je potencijalni katastrofalni gubitak u životima, zdravstvenom stanju, sredstvima za život, imovini i uslugama, koji se mogu dogoditi u određenoj zajednici ili društvu u određenom budućem vremenskom periodu (National Disaster Management Office, 2013: 2). Upravljanje rizicima od katastrofa obično se fokusira na četiri vrste aktivnosti (Ženevski centar za upravljanje sigurnosnim sektorom, 2020: 1): (1) prevencija: aktivnosti i mjere usmjerene na izbjegavanje rizika od katastrofa; (2) ublažavanje: smanjenje ili ograničenje uticaja opasnosti i srodnih katastrofa; (3) transfer: aktivnosti vezane za transfer uključuju proces formalnog ili neformalnog prebacivanja finansijskih posljedica rizika sa jedne strane na drugu; (4) spremnost: povećano znanje i kapaciteti vlada, profesionalnih organizacija za odgovor i oporavak, zajednica i pojedinaca u cilju predviđanja, odgovora i oporavka od uticaja vjerovatnih, neposrednih ili trenutnih opasnih događaja ili uslova.

Smanjenje rizika od katastrofa je koncept i praksa smanjenja rizika od katastrofa kroz sistematske napore za analizu i upravljanje uzročnim faktorima katastrofa, uključujući smanjenu izloženost opasnostima, smanjenu ranjivost ljudi i imovine, mudro upravljanje zemljištem i okolinom i poboljšanu spremnost za

nepovoljne događaje (Svjetska banka, Globalni instrument za smanjenje i oporavak od katastrofa i Razvojni program Ujedinjenih nacija, 2012:2). U kontekstu rizika od katastrofa, otpornost je sposobnost sistema, zajednice ili društva izloženog opasnostima da se odupre, apsorbira, prilagodi, transformiše i oporavi od efekata opasnosti na pravovremen i efikasan način, uključujući očuvanje i obnovu svojih osnovnih osnovnih struktura i funkcija kroz upravljanje rizikom (Ured Ujedinjenih nacija za smanjenje rizika od katastrofa, 2022).

3. STANJE U BOSNI I HERCEGOVINI

Bosna i Hercegovina je u opasnosti od prirodnih katastrofa kao što su zemljotresi, klizišta, poplave, suše, toplotni talasi, šumski požari, epidemije i pandemije - koje utiču na poljoprivredu, ljude i sredstva za život. Najčešće i štetne opasnosti uključuju oluje, poplave, klizišta i bujične poplave. Uspostavljanje sistema predviđanja višestrukih opasnosti i ranog upozoravanja su ključni za pomoć u predviđanju i ublažavanju rizika i negativnih uticaja na različite sektore. Dobijanjem pravovremenih informacija, aktivnosti ublažavanja i spremnosti mogu se implementirati kako bi se ublažile ili izbjegle potencijalne posljedice ovih događaja.

Bosna i Hercegovina nema prognozu višestrukih opasnosti, samo neka upozorenja izdata na entitetskom nivou za jake kiše, oluje sa gradom, obilne snježne padavine i jak vjetar. Trenutno, Bosna i Hercegovina radi na prelasku sa reaktivnog odgovora na hitne slučajeve prema proaktivnom pristupu smanjenja rizika od katastrofa (DRR). Međutim, DRR zemlje i sektorsko zakonodavstvo još uvijek imaju ograničen fokus na prevenciju katastrofa, ublažavanje i spremnost (Organizacija za hranu i poljoprivredu Ujedinjenih nacija**,** 2025: 10).

Razumijevanje rizika od katastrofa zahtijeva pravilnu procjenu svih elemenata rizika od katastrofa (opasnosti, izloženost, ranjivost i kapacitet) od strane različitih zainteresovanih strana. Iako u Bosni i Hercegovini postoji mnogo informacija, uključujući naučne podatke o opasnostima i izloženosti, ključno je promovisati sistematsko prikupljanje podataka i slobodan protok informacija kako bi se ojačali sistemi ranog upozoravanja i inspirisao razvoj koji je svjestan rizika i klimatski pametan, kroz angažman zajednice. Podaci o ranjivosti i kapacitetu još uvijek nisu dovoljno dostupni niti korišteni (Razvojni program Ujedinjenih nacija, 2015: 2).

Relevantna ministarstva, odjeljenja i agencije u Bosni i Hercegovini rade sa relevantnim akterima u neprofitnom sektoru, uključujući agencije UN-a, kako bi integrisali smanjenje rizika od katastrofa kroz odgovarajuće razvojne strategije i programe. Prema INFORM Risk Index1 za 2023. godinu, Bosna i Hercegovina je izložena raznim prirodnim opasnostima. Od 145 lokalnih samouprava u zemlji, oko 91 se smatra vrlo značajnim rizikom (Ured Ujedinjenih nacija za smanjenje rizika od katastrofa, 2022: 1). Izvještaj o svjetskom riziku za 2019. godinu identifikovao je BiH kao zemlju sa relativno visokom izloženošću i ranjivošću na meteorološke i geološke prirodne opasnosti, te sa nedovoljnim kapacitetima da se

nosi sa rezultirajućim katastrofama. Iako se rizici od klimatskih promjena, prirodnih opasnosti i ljudskih aktivnosti ne mogu ukloniti, institucije i agencije u BiH suočavaju se sa kritičnim nedostacima u pripremi i upravljanju katastrofama, kao i u ublažavanju posljedica (OSCE misija u Bosni i Hercegovini, 2020).

3.1 PROJEKTNA POSTIGNUĆA

U procesu upravljanja rizicima od katastrofa u zemlji se implementiraju različite projektne aktivnosti fokusirane na prevenciju, smanjenje rizika, resurse i ublažavanje posljedica:

1. Projekat "Skaliranje upravljanja rizicima od poplava otpornih na klimatske promjene u Bosni i Hercegovini" (vlasti u Bosni i Hercegovini, u partnerstvu sa Programom Ujedinjenih nacija za razvoj), uz finansijsku podršku Zelenog klimatskog fonda, ima za cilj rješavanje ranjivosti na poplave uspostavljanjem integrisanog, inovativnog i rodno odgovornog pristupa upravljanju rizicima od poplava koji je otporan na klimatske promjene, kako bi se pomoglo zemlji da se prilagodi promjenjivoj klimi. Ovaj šestogodišnji projekat (2024-2030) ima za cilj da smanji uticaj klimatskih poplava za više od 800 000 ljudi koji žive u visokorizičnim područjima u slivovima rijeka Bosne, Neretve i Trebišnjice. Projekat će podržati razvoj i implementaciju sistema predviđanja poplava i ranog upozoravanja zasnovanog na uticaju, poboljšati pristup klimatskim podacima, obnoviti i izgraditi infrastrukturu za zaštitu od poplava i promovisati održivo upravljanje zemljištem i vodama na nivou riječnih slivova (Program Ujedinjenih nacija za razvoj, 2025 i Zeleni klimatski fond, 2023).

2. Projekat "Smanjenje rizika od katastrofa za održivi razvoj u Bosni i Hercegovini" je zajednička inicijativa koju finansiraju Vlada Švajcarske i Ujedinjene nacije, a implementiraju UNDP, UNICEF, UNESCO, UNFPA i FAO u partnerstvu sa domaćim vlastima. Cilj prve faze projekta (2019-2023) bio je jačanje institucionalnih kapaciteta za smanjenje rizika od katastrofa na lokalnom nivou i povećanje otpornosti stanovništva, posebno marginalizovanih grupa, na katastrofe i klimatske promjene. Ključni ciljevi uključuju podršku najmanje 10 lokalnih vlasti u usvajanju strategija smanjenja rizika od katastrofa, formiranju partnerstava i implementaciji mjera za izgradnju otpornosti. Projekat je usmjeren na opštine koje su visoko izložene katastrofama širom Bosne i Hercegovine - pet u Republici Srpskoj (Banja Luka, Bijeljina, Prijedor, Srebrenica, Trebinje) i pet u Federaciji Bosne i Hercegovine (Bihać, Kalesija, Kakanj, Gradačac, Sanski Most) (Ujedinjene nacije Bosna i Hercegovina, 2023).

Jedna od važnih programskih aktivnosti je uspostavljanje online sistema za analizu rizika od katastrofa (DRAS) koji pruža informacije o izloženosti poplavama, klizištima, zemljotresima i minskim sumnjivim područjima u gradovima i opštinama koje učestvuju u programu. DRAS je online platforma koja pruža donosiocima odluka i stanovnicima nesmetan pristup naučnim podacima o prirodnim i drugim opasnostima, sa ciljem podizanja svijesti o riziku

od katastrofa na određenoj lokaciji (United Nations Development Programme Bosnia and Herzegovina, 2021).

3. Zajednički program - Faza II (2023-2027) ima za cilj proširiti pozitivna iskustva i modele u lokalnim područjima smanjenja rizika od katastrofa koji su postignuti tokom implementacije Faze I (2019-2023). Iako program pokriva cijelu zemlju, fokus u drugoj fazi je stavljen na grupu od 10 lokalnih zajednica koje su u visokom riziku od katastrofe i spremne da aktivno učestvuju i podrže implementaciju druge faze Zajedničkog DRR programa: Bihać, Banja Luka, Kakanj, Bijeljina, Kalesija, Trebinje, Mostar, Laktaši, Tuzla i Brod. Kroz fazu II, aktivnosti se nastavljaju provoditi u prioritetnim sektorima: obrazovanje, kultura, socijalna zaštita i zaštita djece, poljoprivreda i zaštita i spašavanje. Poseban naglasak je stavljen na poboljšanje mehanizama koordinacije, sa fokusom na najugroženije kategorije stanovništva (Program Ujedinjenih nacija za razvoj Bosne i Hercegovine, 2024).

4. Bosna i Hercegovina je nedavno započela implementaciju inicijative "Gradovi otporni na krize 2030 (Making Cities Resilient 2030)", jedinstvene inicijative sa više učesnika za poboljšanje lokalne otpornosti kroz zagovaranje, razmjenu znanja i iskustava, uspostavljanje međusobno osnažujućih mreža učenja od grada do grada, uvođenje tehničke ekspertize, povezivanje više slojeva vlasti i izgradnju partnerstava. Pružajući jasnu mapu puta za urbanu otpornost, pružajući pristup znanju i alatima za praćenje i izvještavanje, MCR2030 ima za cilj da podrži gradove, opštine, kantone ili druge nivoe lokalne uprave na njihovom putu ka smanjenju rizika i izgradnji otpornosti. Krajnji cilj MCR2030 je osigurati da gradovi/opštine i kantoni (ili drugi nivoi upravljanja) budu inkluzivni, sigurni, otporni i održivi do 2030. godine (Ured Ujedinjenih nacija za smanjenje rizika od katastrofa, 2023).

5. Projekat "Povećanje otpornosti Livna, Mrkonjić Grada i Maglaja" (2018-2019) finansirala je Češka, a implementirao UNDP u saradnji sa jedinicama lokalne samouprave. Opšti cilj projekta bio je jačanje kapaciteta za smanjenje rizika od katastrofa u partnerskim opštinama, sa fokusom na rizične grupe. Ključne aktivnosti koje su implementirane bile su institucionalizacija sistema za analizu rizika od katastrofa (DRAS) na lokalnom nivou, ažuriranje planova zaštite i spašavanja, razvoj priručnika za česte vrste katastrofa, te obuka za upravljanje katastrofama za gradonačelnike i opštinska sjedišta civilne zaštite (Program Ujedinjenih nacija za razvoj Bosne i Hercegovine, 2018).

6. Glavni cilj ERI Health projekta (2021-2023) bio je poboljšanje kvaliteta i dostupnosti javnih zdravstvenih usluga u prekograničnim epidemijama i vanrednim situacijama (Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Crna Gora). Cilj projekta je bio ojačati kapacitete za pravovremeno otkrivanje, dijagnostifikovanje i kontrolu antropozoonoza i vektorskih bolesti, potrebnih za zaštitu stanovništva od posljedica COVID-19 i drugih epidemija. Ovaj cilj je postignut kroz nekoliko komponenti jer je projekat omogućio nabavku savremene dijagnostičke i medicinske opreme, specijalnih transportnih vozila i unapređenje znanja i vještina

medicinskog osoblja u nadležnim zdravstvenim ustanovama (Zavod za javno zdravstvo Republike Srpske, 2023).

7. Nakon nekoliko mjeseci intenzivnog rada, Srednjobosanski kanton, uz tehničku podršku UNDRR-a i finansijsku podršku USAID BHA, finalizirao je svoju Kantonalnu strategiju za smanjenje rizika od katastrofa za period od 2024. do 2030. godine. Ova strategija, prva na kantonalnom nivou u Bosni i Hercegovini, uvodi sveobuhvatan pristup ublažavanju rizika, pripremi za buduće katastrofe i podizanju svijesti o otpornosti na klimatske promjene (Ured Ujedinjenih nacija za smanjenje rizika od katastrofa, 2024).

3.2. PRIMJERI DOBRE PRAKSE

Bosna i Hercegovina se suočava sa rizicima od niza prirodnih katastrofa kao što su zemljotresi, suše, poplave i klizišta, kao i opasnosti uzrokovane ljudskim djelovanjem - mine, zagađenje i hemijsko-biološke katastrofe. Više od 20 posto teritorije Bosne i Hercegovine je sklono poplavama: u prosjeku, poplave pogađaju oko 100 000 ljudi godišnje i uzrokuju godišnje gubitke od oko 600 miliona dolara bruto domaćeg proizvoda (BDP) (Ured Ujedinjenih nacija za smanjenje rizika od katastrofa, 2022:3). Iskustva sa poplavama i klizištima u 2014. godini u Bosni i Hercegovini, ali i na širem području Balkana, jasno ukazuju na potrebu za poboljšanjem propisa i praksi u upravljanju rizicima od katastrofa. Važno je procijeniti i definisati: elemente u riziku (ljudi, imovina, sistemi ili drugi elementi prisutni u opasnim zonama koji su pogođeni ili podložni potencijalnim gubicima), ranjivost (karakteristike i uslovi izloženih elemenata koji ih čine podložnim štetnim efektima opasnosti) i rizik (kombinacija vjerovatnoće opasnog događaja i njegovih negativnih posljedica na izložene elemente tokom vremena) (Program Ujedinjenih nacija za razvoj Bosne i Hercegovine, 2016:7, 26).

U svijetu su prisutni i primjeri dobre prakse kada je riječ o odgovoru na krize i u tom aspektu prednjači Japan. Od 1995. godine, Vlada Japana organizuje godišnje radionice za mentalno zdravlje i katastrofe, uključujući liječenje posttraumatskog stresnog poremećaja. Hitni medicinski informacioni sistem prikuplja, često ažurira i dijeli relevantne informacije u realnom vremenu između terenskih radnika, sjedišta i centralne vlade, Timovi za hitnu pomoć u slučaju katastrofa pomažu u upravljanju javnim zdravstvenim sektorom u pogođenim lokalnim opštinama, kroz prikupljanje informacija, integraciju, analizu i razmjenu sa terenskim radnicima. Japanski timovi za pomoć u rehabilitaciji od katastrofa posebno pomažu starijim osobama i osobama sa invaliditetom od vrlo rane faze evakuacije. Medicinski koordinatori za katastrofe su zvanično imenovani i koordinišu aktivnosti eksternih i internih timova za medicinsku pomoć kako bi povećali njihov uticaj na medicinske i javne zdravstvene potrebe (World Health Organization, 2022:22-27). U Japanu je smanjenje rizika od katatsrofa provedeno koristeći koncept "bolja ponovna izgradnja", kroz konsultacije sa naučnim stručnjacima, kako bi se pomoglo u predviđanju opasnosti, procjeni i smanjenju

izloženosti i ranjivosti, te izgradnji kapaciteta za odgovor. Japan je primjer primjene principa bolje izgradnje kroz svoje spiralne cikluse katastrofa. Razvoj zdravstvenih sistema i zdravstvene radne snage tokom vremena, kao odgovor na zdravstvene potrebe identifikovane u vanrednim situacijama i katastrofama, poboljšao je prikupljanje podataka, pomogao u upravljanju i proizveo bolje okruženje za istraživanje i naknadno kreiranje politika (Svjetska zdravstvena organizacija, 2022: 30). Primjer Japana je dokaz da se zajedničkim trudom, resursima i adekvatnim planiranjem u velikoj mjeri mogu predupriječiti krize i njihove posljedice.

4. ZAŠTITA STANOVNIŠTVA

Iskustva tokom poplava na Balkanu pokazala su potrebu za protokom informacija koje nisu specifične za zdravlje, kao i za protokom informacija specifičnih za zdravlje. Utvrđeno je da je potrebno unaprijed planirati, testirati i evaluirati mjere prevencije i pripravnosti, uključujući specifične aktivnosti, uloge i odgovornosti, te raditi na podizanju svijesti. Glavni problemi koji se javljaju tokom oporavka odnose se na finansiranje, upravljanje otpadom, raseljavanje, probleme mentalnog zdravlja, ponovno uspostavljanje infrastrukture, osiguranje, upravljanje donacijama, slijeganje tla, obnovu oštećenih zdravstvenih ustanova, smanjene kapacitete zdravstvenih ustanova, nedostatak zdravstvenih ljudskih resursa i umor zdravstvenog osoblja. Tri područja dobijaju posebnu pažnju: efekti na mentalno zdravlje, komunikacija i raspodjela budžeta (Kendrovski et al., 2017:603).

Kada je riječ o zaštiti stanovništva, posebno ranjivih kategorija, država bi trebala osigurati da sva djeca imaju priliku učestvovati u politikama i donošenju odluka vezanih za okolinu i klimatske promjene, te da dobiju informacije o klimatskim promjenama i pristupu pravosudnim mehanizmima prilagođene djeci (Šego, Žagar, 2023:408). Takođe, stariji društveni sloj, koji je najranjiviji i ima najveće poteškoće u dobijanju informacija, ne može donositi odgovorne odluke o vlastitom zdravlju (Elek, 2023:395). Obrazovanje starijih osoba je od posebnog značaja, u čemu značajnu ulogu mogu igrati različita udruženja i nevladine organizacije, posebno kada su u pitanju starije osobe koje se ne mogu kretati ili žive u ruralnim i udaljenim domaćinstvima (Kostić, 2023:339).

Procjena mogućnosti djelovanja sistema socijalne zaštite i izvodljivosti materijalnih davanja u kriznim situacijama u Federaciji Bosne i Hercegovine pokazala je da federalni zakon, ali ni kantonalni propisi u oblasti socijalne zaštite nisu dovoljno osjetljivi na potrebe ranjivih grupa u krizi i vanrednim situacijama Takođe, analiza je pokazala da je hitna pomoć u krizi i vanrednim situacijama primarno usmjerena na jednokratnu materijalnu neposredno nakon prirodnih i drugih nesreća, i to uglavnom kroz pružanje materijalne pomoći u naturi (Federalno ministarstvo rada i socijalne politike Federacije Bosne i Hercegovine, UNICEF Bosna i Hercegovina, 2024: 99). Studija izvodljivosti otpornosti sistema socijalne zaštite u krizama, sa fokusom na pružanje novčanih davanja u

vanrednim situacijama, u Republici Srpskoj je dala rezultate koji ukazuju na postojanje potrebe za sistemskim rješavanjem problema brige za korisnike sistema socijalne i dječije zaštite u vanrednim situacijama, odnosno u slučaju katastrofa. Ukazana je potreba preventivnog djelovanja ne samo sistema socijalne zaštite, već i preventivno djelovanje sistema civilne zaštite, kako bi se stanovništvo osvijestilo, ali i edukovalo o pravovremenoj potrebi brzog djelovanja u vanrednim situacijama, saradnji sa subjektima zaštite i spasavanja, a sve u cilju što bolje zaštite korisnika sistema socijalne i dječije zaštite. U smjeru obezbjeđenja dodatnih finansijskih sredstava tokom vanrednih situacija u slučaju vanrednih situacija i katastrofa - javlja se potreba za povećanjem iznosa jednokratne novčane pomoći postojećim korisnicima sistema socijalne i dječije zaštite, priznavanjem prava na jednokratnu novčanu pomoć građanima koji se trenutno nađu u stanju socijalne potrebe usljed vanrednih situacija. Naznačeno je da je potrebno obezbijediti budžetsku rezervu kako bi sredstva za pomoć svakodnevno bila raspoloživa tokom trajanja vanrednih situacija (Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, UNICEF Bosna i Hercegovina, 2024: 46). Sistemi socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini, zbog svog značaja i uopšteno osjetljivosti (naročito u kriznim situacijama), trebaju kontinuiranu podršku u vidu planiranja, budžetiranja, ljudskih resursa i adekvatnog praćenja, a u najboljem interesu i dobrobiti svih građana, naročito vulnerabilnih kategorija.

ZAKLJUČAK

Bosna i Hercegovina se polako razvija na polju smanjenja rizika od katastrofa i osnažuje uglavnom kroz donatorsku podršku i projekte, ali i sopstvenim resursima u smislu donošenja novih i unapređenju postojećih strateških rješenja. Istraživanja su pokazala da je nužno fokusirati se na budžet za ove aktivnosti, jačanje saradnje, razmjenu iskustava, prevenciju i pravovremeno djelovanje. Preduslov za procjene i planiranje je postojanje adekvatnih podataka i informacija sa kojima su upoznati oni koji planiraju i provode politike i programe, ali i oni na koje se one odnose. Može se zaključiti da su pojedine lokalne zajednice u zemlji postigle značajan napredak i u budućnosti mogu poslužiti kao pozitivan primjer u sagledavanju snaga i slabosti, te preventivnog rada u smanjenju rizika od katastrofa. Takođe, preventivni programi i mjere razvijenih zemalja i zemalja koje se suočavaju sa višestrukim rizicima - mogu biti primjer na koji način usmjeriti buduće aktivnosti. Zaštita stanovništva od rizika od katastrofa je prioritet, što implicira naročit značaj prevencije i jačanja otpornosti. Sektor socijalne i zdravstvene zaštite ima ključnu ulogu i neophodno je uključiti ga u sve faze planiranja. Vulnerabilne kategorije stanovništva su u dodatnom riziku da budu pogođene posljedicama različitih katastrofa. Stanovništvo treba zaštititi, ali i osnažiti da može sopstvenim resursima da se bori sa izazovima koje donosi budućnost.

LITERATURA

1. Cvetković, V., Dabetić, M., Gačić, J. (2019) *Collection of Regulations in the Area of Disaster Risk Management*. Belgrade: Scientific and Professional Society for Risk Management in Emergency Situations.
2. Elek, B. (2023) COVID-19 discrimination of elderly people, in Institute of Criminological and Sociological Research & Vojvodina Bar Association (eds.) *Elderly People and Discrimination: Prevention and Reaction*. Novi Sad/Banja Luka: Institute of Criminological and Sociological Research & Vojvodina Bar Association, str. 391 -403.
3. Green Climate Fund (2023) *Funding proposal FP216: Scaling up climate resilient flood risk management in Bosnia and Herzegovina*, dostupno na: *https://www.greenclimate.fund/project/fp216,* pristupljeno 11.07.2025.
4. International Institute of Rural Reconstruction and Save the Children USA (2007) *Leaving disasters behind: A guide to disaster risk reduction in Ethiopia*. Nairobi and Addis Ababa: IIRR and Save the Children USA, in partnership with Oxfam.
5. International Security Sector Advisory Team (ISSAT), DCAF (2020) *Disaster risk reduction - Advisory note: Security sector governance*. Geneva: DCAF, dostupno na: *https://www.dcaf.ch/sites/default/files/imce/ISSAT/Adv-note-Disaster-risk-reduction-SSG.pdf,* pristupljeno 10.07.2025.
6. Kendrovski, V., Spasenovska, M. and Menne, B. (2017) Managing health risks during the Balkans floods, *American Journal of Climate Change*, 6(4), pp. 597-606. dostupno na: *https://doi.org/10.4236/ajcc.2017.64030*, pristupljeno 28.06.2025.
7. Kostić, J. (2023) *Violence against the elderly and possibilities of prevention*. In: *Elderly People and Discrimination: Prevention and Reaction*. Belgrade - Novi Sad: Institute of Criminological and Sociological Research & Vojvodina Bar Association, p. 327-339.
8. Maly, E., Suppasri, A.(2020) *The Sendai Framework for Disaster Risk Reduction at Five: Lessons from the 2011 Great East Japan Earthquake and Tsunami*. *Int* J Disaster Risk Sci 11: 167 - 178.
9. Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske**,** UNICEF Bosna i Hercegovina (2024) Studija izvodljivosti otpornosti Sistema socijalne zaštite u krizama sa fokusom na pružanje novčanih davanja u vanrednim situacijama u Republici Srpskoj, dostupno na: *https://vladars.rs › sr-SP-Cyrl › Vlada › Ministarstva › ....,* pristupljeno 12.07.2025.
10. National Disaster Management Office, Office of the President, Botswana (2013) *National Disaster Risk Reduction Strategy 2013-2018: Beyond vulnerability - Towards resilience*. Gaborone: National Disaster Management Office, Office of the President, dostupno na: *https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/bw/Botswana-National-Disaster-Risk-Reduction-Strategy-April-2013.pdf,* pristupljeno 03.07.2025.
11. OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina (2020) *Disaster Risk Reduction and Protection and Rescue*, dostupno na: *https://www.osce.org/files/f/documents/2/d/468384.pdf,* pristupljeno 27.06.2025.

12. United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR) and International Science Council (ISC). 2025. Update of the UNDRR-ISC Hazard Information Profiles. Geneva, Switzerland, United Nations Office for Disaster Risk Reduction, Paris, France, International Science Council., dostupno na *https://council.science/wp-content/uploads/2025/06/HIPs-4-June.pdf,* pristupljeno 27.08..2025.
13. United Nations Office for Disaster Risk Reduction (2017) *The Sendai Framework terminology on disaster risk reduction: "Disaster"*, dostupno na: *https://www.undrr.org/terminology/disaster,* pristupljeno 03.07.2025.
14. United Nations Office for Disaster Risk Reduction (2022) *Disasters from A to Z*, dostupno na: *https://www.preventionweb.net/news/disasters-z,* pristupljeno 09.07.2025.
15. United Nations Development Programme (UNDP) (2015) *UNDP Action Plan on Disaster Risk Reduction in Bosnia and Herzegovina: From Projects to Synergy*. Sarajevo: UNDP, dostupno na: *https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326 /files/migration/ba/93b8229188f262ca64fd5ebe5f7f8425f96849e1aca1466b0ba 0028e8bacf7ca.pdf*, pristupljeno 09.07.2025.
16. United Nations Bosnia and Herzegovina (2025) *Disaster risk reduction for sustainable development in Bosnia and Herzegovina - Phase II, Joint Programme - Phase II Programme Document*, dostupno na: *https://www.undp.org/bosnia-herzegovina/projects/disaster-risk-reduction-sustainable-development-bosnia-and-herzegovina-phase-ii*, pristupljeno 09.07.2025.
17. United Nations Office for Disaster Risk Reduction (2022) *Bosnia and Herzegovina Disaster Resilience Scorecard Assessment and Public Health Scorecard Addendum Analysis: Gaps, Challenges and Recommendations*, dostupno na: *https://bosniahe rzegovina.un.org/sites/default/files/2024-03/undrr-mcr2030-bosnia-and-herzegovina-disaster-resilience-scorecard-2.pdf,* pristupljeno 09.07.2025.
18. United Nations Development Programme (2025) *Scaling up climate resilient flood risk management in Bosnia and Herzegovina*. Project FP216 approved by Green Climate Fund, dostupno na: *https://www.undp.org/bosnia-herzegovina/projects/ scaling-climate-resilient-flood-risk-management-bosnia-and-herzegovina*, pristupljeno 11.07.2025.
19. United Nations Bosnia and Herzegovina (2023) *Disaster Risk Reduction for Sustainable Development in Bosnia and Herzegovina (Phase I, 2019–2023): Final Report*.
20. United Nations Development Programme Bosnia and Herzegovina (2021) *DRAS platform supports institutions and residents of Bihać in their planning of protection and response to crises*, dostupno na: *https://www.undp.org/bosnia-herzegovina/news/dras-platform-supports-institutions-and-residents-bihac-their-planning-protection-and-response-crises*, pristupljeno 11.07.2025.
21. United Nations Development Programme Bosnia and Herzegovina (2024) *Disaster Risk Reduction for Sustainable Development in Bosnia and Herzegovina – Phase II*, dostupno na: *https://www.undp.org/bosnia-herzegovina/projects/disaster-risk-reduction-sustainable-development-bosnia-and-herzegovina-phase-ii*, pristupljeno 08.07.2025.

22. United Nations Office for Disaster Risk Reduction (2023) *Disaster Resilience Scorecard Assessment and Public Health Scorecard Addendum Analysis*, dostupno na: *https://www.undrr.org/media/81294/download?startDownload=20250703*, pristupljeno 09.07.2025.
23. United Nations Development Programme Bosnia and Herzegovina (2018) *New disaster risk reduction project supported by Czech Republic*, dostupno na: *https://www.undp.org/bosnia-herzegovina/news/new-disaster-risk-reduction-project-supported-czech-republic*, pristupljeno 11.07.2025.
24. United Nations Office for Disaster Risk Reduction (2022) *Bosnia and Herzegovina Disaster Resilience Scorecard Assessment and Public Health Scorecard Addendum Analysis: Gaps, Challenges and Recommendations*, dostupno na: *https:// www. undrr.org/media/81294/download?startDownload=20250703*, pristupljeno 15.07.2025.
25. United Nations Development Programme Bosnia and Herzegovina (2016) *Landslide Risk Management Study in Bosnia and Herzegovina*. Sarajevo: UNDP Bosnia and Herzegovina, dostupno na: *https://www.undp.org/bosnia-herzegovina/publications/landslide-risk-management-study-bh,* pristupljeno 26.06.2025.
26. Federalno Ministarstvo rada i socijalne politike, UNICEF Bosna i Hercegovina (2024) *Procjena mogućnosti djelovanja sistema socijalne zaštite i izvodljivosti materijalnih davanja u kriznim situacijama u Federaciji BiH*. Sarajevo, dostupno na https://fmrsp.gov.ba › procjena-mogucnosti..., pristupljeno 15.07.2025.
27. Food and Agriculture Organization of the United Nations (2025) *Comprehensive Analysis of Disaster Risk Reduction and Management System for Agriculture in Bosnia and Herzegovina*. 2nd ed. Budapest: FAO, dostupno na: *https://doi.org/10.4060/cd4204en* pristupljeno 05.07.2025.
28. Šego, M., Žagar, D. (2023) *Climate change and children rights to live in healthy environment*. In: *Human rights protection from childhood to the right to a dignified old age - Human rights and institutions*, No. 5. Novi Sad: Republic of Serbia Autonomous Province of Vojvodina Provincial Protector of Citizens - Ombudsman & Institute of Criminological and Sociological Research, str. 405-416.
29. World Health Organization (2022) *WHO guidance on research methods for health emergency and disaster risk management*. Geneva: World Health Organization, dostupno na: *https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/363502/9789240057968-eng.pdf?sequence=1,* pristupljeno 26.06.2025.
30. World Bank, Global Facility for Disaster Reduction and Recovery, United Nations Development Programme (2012) *Post-disaster needs assessment guidelines: Volume B - Disaster Risk Reduction*. Washington, DC: World Bank / GFDRR / UNDP, dostupno na: *https://www.gfdrr.org/sites/default/files/publication/pdna-guidelines-vol-b-diaster-risk-reduction.pdf*, pristupljeno 11.07.2025.

Online izvori

1. *https://www.undrr.org/news/central-bosnia-canton-develops-strategy-drr?utm,* pristupljeno 07.06.2025.
2. *https://interreg-hr-ba-me.eu/2014/project/eri-health/?utm,* pristupljeno 10.07.2025.
3. *https://bosniaherzegovina.un.org/bhs/203232-srednjoro%C4%8Dna-procjena-provedbe-sendai-okvira-u-oblasti-smanjenja-rizika-od-katastrofa-u?utm*, pristupljeno 10.07.2025.

STRENGTHENING RESILIENCE TO CRISIS SITUATIONS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Jelena Kuprešanin[117]

Marina M. Simović[118]

Abstract*: Crisis situations pose a challenge for every country and can occur anywhere in the world at any time. In Bosnia and Herzegovina, various activities are being implemented in the field of strengthening resilience and disaster risk reduction, primarily through the development of strategic documents and analyses and the implementation of projects with the support of donors. The focus is on strengthening the capacities of professionals, adequate protection of vulnerable groups, improving local resilience, exchanging experiences and strengthening institutional capacities. Although the activities implemented are significant, it is necessary to continuously work on systemic sustainability. The social and health care sectors play a key role in strengthening resilience to crisis situations. Examples of countries with well-developed models of disaster risk reduction and strengthening community resilience - indicate the importance of prevention and risk management. Future activities should be focused on local action, a multisectoral approach and the protection and empowerment of vulnerable groups of the population.*

Keywords*: Bosnia and Herzegovina, crisis situations, achievements, access, vulnerability*

[117] Master of Social Work and Criminalistics Specialist, working freelance as Social Welfare and Criminalistics Expert *jelenakupresanin@yahoo.com; https://orcid.org/0009-0005-2828-0387.*

[118] Full Professor, Faculty of Legal Sciences of the Pan-European University "Apeiron" in Banja Luka, Secretary of the Ombudsman for Children of the Republic of Srpska, e-mail: *marina.simovic@gmail.com*; *https://orcid.org/0009-0008-3330-4023*.